

Чепурна З. В.,
НТУУ “КПІ”, м. Київ

МЕТАФОРІКА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядається метафора як засіб увиразнення в політичній промові та особливості перекладу метафоричних одиниць.

Ключові слова: метафора, метафорика, політичний аспект, експресивність, еквівалент.

В статье рассматривается метафора как средство передачи полноты выражения в политических речах и особенности перевода метафорических единиц.

Ключевые слова: метафора, метафорика, политический аспект, экспрессивность, эквивалент.

The given article deals with metaphor as the means of political speeches intensification as well as the peculiarities of metaphoric units translation.

Key words: metaphor, metaphoric, political aspect, expressiveness, equivalent.

Сьогодні політичні промови є не просто засобом викладення думок політиків, а рушійною силою, яка формує свідомість громадян. Часто вони насичені яскравими образами. Вдала передача образу потребує неабияких зусиль. У сфері політики чимало мовних одиниць виконують функції виразників експресивності, реалізують завдання впливу суб'єкта мовлення на аудиторію. Тому місце метафоріки у політичному аспекті як однієї з його складових, є визначальним.

Нерідко існує декілька відповідників у мові перекладу і необхідно вибрати найбільш влучний у даному контексті, а іноді зустрічаються вирази, що у одній мові розглядаються як образні, проте зовсім невідомі, або мало відомі в іншій. Від перекладача вимагається розуміння підтексту, вміння бачити прихований зміст та передати фігуральний метафоричний компонент.

Політична промова – це особливий вид аргументативного тексту, створений за законами риторики, орієнтований на переконання, і який є наслідком інтенції промовця щодо здійснення впливу на масову та індивідуальну свідомість слухача. За формою реалізації він є писемно-усним, відносно типу мовлення – книжково-розмовним, за характером реалізації – підготовчо-реалізаційним. Публічне мовлення є одним з видів мовленнєвої діяльності, досить своєрідним за своєю природою та місцем серед інших видів мовлення, а також за своїми якісними характеристиками [3].

Варто враховувати те, що у сфері політики чимало мовних одиниць виконують функції виразників експресивності, реалізують завдання впливу суб'єкта мовлення на аудиторію, а тому місце метафоріки як засобу вторинної номінації у політичному аспекті є визначальним.

Метафора виконує досить різноманітні функції – вона “обслуговує” різні сфери людської життєдіяльності. Зазвичай виділяють наступні функції: репрезентативна, інформаційна, орнаментальна, передбачувальна, пояснювальна, “економія” ресурсів вираження інформації, образне вираження. Слід зауважити, що метафора в основному виконує ті ж функції, що і мова в цілому.

У політичному аспекті метафора також виконує і евристичну функцію, що є засобом осмислення політичної реальності, що постійно змінюється, і формулювання нових політичних програм, і функцію аргументативну, що є засобом переконання аудиторії в правильності тих чи інших політичних поглядів. Є у політичній метафорі і функції, які не характерні ні для поетичного, ні для наукового дискурсу. Завдяки своїй фігуральності, небуквальності вона виконує прагматичну інтерактивну функцію пом'якшення найбільш небезпечних політичних висловів, що стосуються суперечливих політичних проблем, мінімізуючи відповідальність мовця за можливу буквальну інтерпретацію його слів адресатом. І, нарешті, оскільки метафора в політичному дискурсі завжди апелює до фонду загальних знань, вона таким чином створює у партнерів по комунікації загальну платформу, посиляючись на яку, суб'єкт мовлення може більш вдало вносити у свідомість адресата не загальноприйняті думки. Зрозуміло, що в газетних публікаціях про політику метафора може бути засобом прикрашання та активації уваги, але всі ці її аспекти є несуттєвими і виникають, швидше, як побічний ефект.

Структуру метафори прийнято розглядати під двома кутами зору: морфологічним і синтаксичним. У морфологічному підході основою формальної класифікації є належність слова-оболонки метафори до тієї чи іншої частини мови. Відповідно можемо говорити про іменникову, прикметникову і дієслівну метафору [1, с. 57].

Іменникова метафора – це метафора-номінація, що переважно має емоційно-оцінне навантаження. Іменники-метафори складають основний масив метафоріки в політичному аспекті.

Наприклад: укр.: *кадриль навколо бюджету, фінансові донори, економічний старт*; нім.: *an der Spitze der Landesregierung, zweiter Wahlgang*.

Розглянемо яскравий приклад іменникових метафор, завдяки яким політична промова влучно передала настрій і позицію політика: “Ob wir das in der jetzigen Form machen oder in einer neuen *Politikplattform*, ist offen. Wir müssen *Bremsklötze* weghauen und den *Mehltau* entfernen”.

Переклад першої іменникової метафори досить простий. Вона складається з двох іменників *Politik i Plattform*, що перекладаються українською як *політика і платформа* і утворюють метафору *політична платформа*. Ступінь експресивності передається повністю. Наступна метафора *Bremsklötze* має в українській мові чіткий відповідник і вживається переважно у технічній літературі у значенні *гальмівні колодки*. Проте автор вживає цей термін у якості метафори. Він порівнює вирішення політичної ситуації з керуванням автомобілем і пропонує при-

брати гальмівні колодки, тобто позбутися всього, що гальмує прийняти рішення. Далі промовець звертається до біології і вживає у метафоричному значенні біологічний термін *Mehltau*, що означає борошняна роса. Відомо, що коли дерево виліковується від борошняної роси, з його гілок починає пробиватися зелень. Отже, у двох реченнях за допомогою метафор вдалося передати наміри промовця.

“Зробимо ми це за даних умов або на базі нової політичної платформи – ще не вирішено. Ми повинні прибрати гальмівні колодки і позбутися борошняної роси”. Дослівний переклад останньої метафори не дуже вдалий, хоча і зберігає експресивність. Використовуючи описовий спосіб, можемо перекласти: *і пустити перші паростки*.

Отже, пропонуємо такий кінцевий переклад: “Зробимо ми це за даних умов або на базі нової політичної платформи – ще не вирішено. Ми повинні прибрати гальмівні колодки і пустити перші паростки”.

Розглянемо наступний приклад політичної промови, який має дві іменникові метафори.

Цікавим є той факт, що у обох реченнях вживається одна і та ж метафора. Це ще один спосіб передачі як експресивності, так і комунікативного впливу.

“Eine solche Maßnahme mit einer *Verfassungsdurchbrechung* mit Zweidrittelmehrheit im Parlament zu beschließen kommt nicht in Frage. Eine neue große Koalition mit einer solchen *Verfassungsdurchbrechung* zu beginnen wäre ein schlechtes Vorzeichen”.

В даному випадку основне експресивне навантаження несе метафора *Verfassungsdurchbrechung*. Вона є іменниковою і має дві складові: *Verfassung*, що означає “Конституція” і *Brechung* – “поломка”. На асоціативному рівні значення другого компонента набуває тлумачення “порушення”, внаслідок чого і утворюється “порушення Конституції”. При перекладі метафоричність зберігається. Отже, маємо наступний переклад: “Про підтримку такого заходу двома третинами голосів у парламенті з порушенням Конституції не може йти мова. Розпочати створення нової великої коаліції з порушення Конституції було б поганим знаменням”.

Повторне вживання метафори служить для переконливості висловлювання, тому при перекладі варто залишити такий варіант тавтології.

Іменникові метафори широко вживаються у політичних текстах як української, так і німецької мов. При перекладі українською мовою в основному зберігається метафоричний компонент та існує еквівалент перекладу. Рідше асоціативні процеси в обох мовах не співпадають. У цьому випадку обираємо такий варіант перекладу, який передає семантику слова або виразу. У текстах українською мовою більшість іменникових метафор є словосполученнями.

Дієслівну метафору можна виявити серед більшості семантичних типів метафорики, однак, найчастіше такі метафори перехрещуються з реаліями, що стосуються життєдіяльності людини, рідше – руху транспортних засобів.

Наприклад: укр.: *Застій породив перебудову. Україна задихалася від браку палива. Приватизація зі скрипом просувається вперед.*

Нім.: *Die ausschließliche Gesetzgebung des Bundes umfasst alle Politikfelder.*

Метафоричний потенціал дієслова дуже великий і має велике значення для метафорики взагалі, оскільки будь-яке дієслово передає інформацію про динаміку розвитку явища, про процесуальність та змінність, яка може перетворювати дійсність за подібністю до інших процесів.

Розглянемо приклади дієслівних метафор: *Viele betrachten die Grundrechte als etwas Selbstverständliches, das ihre Personalsphäre kaum berührt.* Пропонуємо наступний переклад: Багато хто розглядає основні права як щось само собою зрозуміле, що обходить їх приватну сферу.

Дієслово *berühren* має багато значень: торкатися, доторкатися, зачіпати, згадувати(щось у розмові). Як метафора воно вживається для зображення абстрактної дії. Відбувається перенос характеристик від конкретного до абстрактного, адже права не мають рук, щоб доторкнутися, сфера – також абстрактне поняття. Як переклад українською мовою пропонується дієслово *обходити*, що також є метафорою. Прямі значення цих слів у обох мовах не співпадають, проте образно вони мають однакову семантику. Можливий і синонімічний варіант *стосується*, який не буде метафоричним.

Наступний приклад звучить так: *90% aller Gesetze “passieren” das Bundestagsplenum nur, sie werden ohne Beratung oder nach kurzer Debatte beschlossen.*

Переклад: 90% всіх законів “проходять” тільки пленум Бундестагу, вони приймаються без обговорення або після коротких дебатів.

Аналогічно першому прикладу аналізуємо багатозначне дієслово *passieren*. Основними значеннями є: відбуватися, траплятися, рідше проходити, проїжджати, перетинати, переправлятися. Закон є абстрактним поняттям, він не є транспортним засобом чи істотою, яка може рухатися. Отже, дане дієслово вжито метафорично, вказуючи на процес, який відбувається у Бундестазі. Від основного значення дієслова взято характеристику, яка образно виражає процесуальність. В українській мові підібрали еквівалент *проходять* – значення співпадають і метафоричність зберігається.

Отже, дієслово як метафора має дуже великий потенціал завдяки своїй багатозначності. Воно надає тексту експресивності, передає інформацію про динаміку розвитку подій.

Прикметникова метафора – це метафора-характеристика; вона поєднує функції номінації і дескрипції з акцентом на дескриптивності метафоричного вислову. Прикметникові метафори часто функціонують паралельно з відповідними за змістом іменниковими метафорами [2, с. 81].

Наприклад укр.: *хвора економіка – хвороба економіки*; нім.: *in unheilvoller Weise, eine herausragende Funktion.*

Прикметникова метафора в політичних промовах трапляється рідше. Проте розглянемо деякі приклади: “*Die Menschenwürde ist nach unserer Verfassung untastbar. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt*”.

Переклад: Згідно нашої Конституції гідність людини є недоторканою. Поважати та захищати її – обов’язок всієї державної влади.

Прикметник *untastbar* має значення: такий, якого не можна торкатися. Оскільки *die Menschenwürde* поняття абстрактне, його не можна доторкнутися, даний прикметник є метафорою; він вжитий у значенні *такий, що потребує поваги та захисту*. При перекладі знаходимо повний відповідник *недоторканий*, семантика, експресивність та образність якого співпадає з німецьким.

Розглянемо наступний приклад:

“Neben den klassischen drei Ebenen *vertikaler Gewaltenteilung* im Bundestaat – Kommunen, Länder und Bund – gewinnt die Europäische Ebene eine erhebliche Bedeutung”.

Пропонуємо такий переклад:

“Поряд з класичними трьома площинами *вертикального розподілу влади* у федеративній державі – комуни, землі та федерація – європейська площина набуває вагомого значення”.

Прикметник *vertikal* означає направлений прямо вгору. В даному контексті він вживається образно для кращого розуміння послідовності Бундестагу, а також дається характеристика за ступенем верховенства. Переклад *вертикальний* є повним еквівалентом, який зберігає зміст та метафоричний компонент.

Підсумовуючи сказане, робимо висновок, що прикметникова метафора зустрічається досить рідко у політичному тексті, адже тут переважає опис подій, процесів, фактів, а метафора-прикметник є характеристикою. Щодо структури, то прикметникові метафори вживаються переважно з іменником, який вони характеризують.

Отже, структурна класифікація метафор за морфологічним принципом дає змогу зрозуміти, як впливає на реалізацію інформативних та прагматичних стратегій автора вибір тієї чи іншої частини мови для метафоричного перенесення. Іменник створює нову номінацію з яскраво вираженою оцінкою та експресією; прикметник дає характеристику номінації; дієслово вказує на процесуальність та дію, проектуючи політичні реалії переважно на життєдіяльність людини. Структурно-синтаксична класифікація політичних метафор дає ключ до розуміння того, наскільки широкою може бути площина перетину реалій політики з іншими сферами людського життя і як у цьому проявляється гіпотетична функція метафори.

При порівнянні політичних текстів української та німецької мов помічаємо багато спільного, але є і деякі відмінності. Так, німецька мова тяжіє до складних іменників та іменниково-дієслівних складань, що перекладаються переважно словосполученнями. В українській політичній прозі помітне прагнення до описів, порівнянь, в той час як німецька мова більш стримана [4].

Найпопулярнішим способом перекладу іменникових метафор виявився спосіб, який передбачає передачу складного іменника з метафоричним забарвленням групою слів, які виражають одне поняття. Наприклад:

“*Es besteht eine gewisse Gefahr einer durch die hohen Ölpreise ausgelösten Inflationsspirale*”.

Метафоричність одного складного іменника передається за допомогою двох слів, одне з яких є простим іменником і виконує головну функцію, а друге прикметником. Функція його атрибутивна.

“Виникає небезпека розкручування інфляційної спіралі, причиною якої є підвищення ціни на нафту”.

Метафоричність політичного терміну при такому способі перекладу зберігається. У розглянутому прикладі експресивність одного поняття німецької мови розподілилася на два компоненти метафори української мови.

При аналізі наступного уривку політичної промови вдалося з’ясувати, що складний іменник – метафора мови джерела може мати відповідник-складний іменник – метафору в мові перекладу:

“*Das Umsteigen auf die öffentlichen Verkehrsmittel darf nicht weiter als Opferbringung oder als “gute Tat für die Umwelt“ angesehen werden. Bahn und Bus müssen mehr als eine blosse Alternative zum Individualverkehr werden*”.

Метафоричність складного іменника надзвичайно цікава, адже вона властива і українській мові. Жертвопринесення – це релігійний обряд уласкавлення та вшанування богів, духів, душ померлих предків різними дарами. В основі жертвопринесення лежить релігійне уявлення про втручання надприродних сил у життя людей. Таке тлумачення дається як українською, так і німецькою мовою. Отже, асоціативний ланцюг у обох мовах співпадає. Складний іменник німецької мови *Opferbringung* перекладається складним іменником української мови – *жертвопринесення*. Таке явище зустрічається доволі рідко.

Отже маємо наступний переклад: “Користування громадським транспортом не може надалі розглядатися як жертвопринесення або “добрий вчинок на користь довкілля”. Залізничний та наземний транспорт має стати чимось більшим, аніж чиста альтернатива засобам індивідуального пересування”.

Література:

1. Дацишин Х. М. Морфологічний і синтаксичний принцип структурної класифікації метафор у політичному дискурсі / Х. М. Дацишин, Львівський Національний університет імені Івана Франка, 2000. – 231 с.
2. Дацишин Х. М. Статична та динамічна метафора в сучасному українському політичному дискурсі / Х. М. Дацишин, Львівський Національний університет імені Івана Франка : 2000. – 254 с.
3. Електронний ресурс, режим доступу : <http://polit.spb.su>
4. Електронний ресурс, режим доступу : <http://metaphoric.de>